

УДК 347.736

DOI 10.32782/cuj-2025-1-13

Ярмоленко Олександр Сергійович

кандидат юридичних наук, докторант

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-1414-5991

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕНИХ КРЕДИТОРІВ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

У статті досліджуються особливості правового статусу забезпечених кредиторів у справі про банкрутство. Поява забезпечених кредиторів обумовлена тим, що до відкриття провадження у справі про банкрутство такий кредитор передбачив додатковий захист своїх вимог до боржника шляхом вчинення забезпечення виконання зобов'язання.

Метою статті є розкриття нормативно-правового регулювання захисту прав забезпечених кредиторів у справі про банкрутство та виявлення характерних особливостей участі забезпечених кредиторів у конкурсному процесі.

Наголошується, що забезпечені кредитори є найбільш захищеною категорією кредиторів у справі про банкрутство. У цьому контексті розкриваються та аналізуються такі положення законодавства про банкрутство: 1) забезпечений кредитор є стороною у справі нарівні з конкурсним кредитором та боржником; 2) господарський суд може обмежити дію мораторію у виняткових випадках, якщо такий мораторій може спричинити втрату предмета застави забезпеченого кредитора; 3) для забезпечених кредиторів не існує присікального строку для пред'явлення кредиторських вимог; 4) якщо забезпечений кредитор бажає стати конкурсним кредитором, то забезпечений кредитор може повністю або частково відмовитися від забезпечення; 5) звіт арбітражного керуючого про нарахування і виплату грошової винагороди, здійснення та відшкодування витрат має бути схвалений зборами кредиторів (у справі про неплатоспроможність фізичної особи) чи комітетом кредиторів (у справі про банкрутство юридичної особи), а в частині витрат, що стосуються заставного майна, – забезпеченим кредитором; 6) план санації має бути схвалений забезпеченим кредитором; 7) погашення вимог забезпечених кредиторів за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення, здійснюється позачергово; 8) якщо майно боржника, що є предметом забезпечення, не продано на повторному аукціоні, кредитор, вимоги якого воно забезпечує, має право протягом 20 днів з дня закінчення цього аукціону вимагати в арбітражного керуючого продажу йому непроданого майна.

Досліджено обмеження, що передбачені у законодавстві про банкрутство, які стосуються правового статусу забезпечених кредиторів.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, кредитор, Кодекс України з процедур банкрутства, застава, порука.

Iarmolenko O. S. Features of the participation of secured creditors in a bankruptcy case

The article examines the features of the legal status of secured creditors in a bankruptcy case. The emergence of secured creditors is due to the fact that before the opening of bankruptcy proceedings, such a creditor provided for additional protection of his claims against the debtor by providing security for the performance of the obligation.

The purpose of the article is to disclose the regulatory and legal regulation of the protection of the rights of secured creditors in a bankruptcy case and to identify the characteristic features of the participation of secured creditors in the bankruptcy process.

It is emphasized that secured creditors are the most protected category of creditors in a bankruptcy case. In this context, the following provisions of bankruptcy legislation are disclosed and analyzed: 1) a secured creditor is a party to the case on an equal footing with a bankruptcy creditor and a debtor; 2) a commercial court may limit the effect of a moratorium in exceptional cases if such a moratorium may result in the loss of the secured creditor's collateral; 3) there is no statute of limitations for secured creditors to present creditor claims; 4) if the secured creditor wishes to become a bankruptcy creditor, the secured creditor may fully or partially waive the security;

5) the arbitration manager's report on the accrual and payment of monetary compensation, the implementation and reimbursement of expenses must be approved by the creditors' meeting (in the case of insolvency of an individual) or the creditors' committee (in the case of bankruptcy of a legal entity), and in terms of expenses related to the collateral property, by the secured creditor; 6) the rehabilitation plan must be approved by the secured creditor; 7) the repayment of the claims of the secured creditors at the expense of the bankrupt's property, which is the subject of security, is carried out out of turn; 8) if the debtor's property, which is the subject of security, is not sold at a repeated auction, the creditor whose claims it secures has the right, within 20 days from the date of the end of this auction, to demand from the arbitration manager the sale of the unsold property to him.

The restrictions provided for in bankruptcy legislation, which concern the legal status of secured creditors, are investigated.

Key words: bankruptcy, insolvency, creditor, Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, pledge, surety.

Вступ. Однією з категорій кредиторів у справі про банкрутство є забезпечені кредитори – тобто кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника. Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) містить чимало правових приписів, які стосуються прав забезпечених кредиторів. Разом з тим, такі положення розкидані по КУзПБ досить хаотично, у зв'язку з цим актуальним видається комплексне дослідження особливостей участі забезпечених кредиторів у справі про банкрутство.

Матеріали та методи. Серед науковців та практиків, які обрали предметом своїх наукових пошуків право неспроможності (банкрутства), слід відзначити: О. Беянович, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирську, Л. Грабован, М. Гурина, В. Джуна, В. Дутку, С. Жукова, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузу, В. Радзивілюк та інших. Разом з тим, досить мало дослідженим залишається ряд питань, що стосуються участі у справі про банкрутство забезпечених кредиторів.

Метою статті є розкриття нормативно-правового регулювання захисту прав забезпечених кредиторів у справі про банкрутство та виявлення характерних особливостей участі забезпечених кредиторів у конкурсному процесі.

Результати. Поняття «кредитор» є загальноживаним терміном; під ним розуміється суб'єкт правовідносин, який має право вимагати від іншого суб'єкта (боржника) дотримання певної поведінки [1, с. 56]. Це поняття вживається не лише у праві цивільному, але і у праві неспроможності (банкрутства). Як відомо, якщо боржник у зобов'язанні та

виконавчому провадженні не виконує своїх обов'язків, то він може, за певних умов, стати боржником у справі про банкрутство [2, с. 65]. У такому разі цивільні або господарські правовідносини, які існують тільки між боржником та кредитором, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, трансформуються у інші відносини – відносини у межах справи про банкрутство, де кредитори «переслідують» боржника уже не розрізнено, а виступаючи як єдина сторона у справі. Щодо правової природи банкрутства, слід навести цитату професора Б. Полякова про те, що «Процедура банкрутства у теоретичному плані була сформована ще в науковому колі раннього Нового часу, зокрема в роботах геніального юриста, іспанця Сальдаго де Самоза та отримала назву «Judicium universal», як базисного елементу основоположного принципу всепільності» [3, с. 36].

Р. Поліщук справедливо зазначає, що провадження у справі про банкрутство, на відміну від позовного, призначенням якого є визначення та задоволення індивідуальних вимог кредиторів, одним із завдань має задоволення сукупності вимог кредиторів неплатоспроможним боржником [4, с. 354].

КУзПБ у ст. 1 розрізняє три види кредиторів, а саме: конкурсні, поточні та забезпечені [5]. Під конкурсними кредиторами розуміють кредиторів за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника, поточні кредитори – це кредитори за вимогами до боржника, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство, а забезпечені кредитори – це кредитори,

вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника.

Поява забезпечених кредиторів обумовлена тим, що до відкриття провадження у справі про банкрутство такий кредитор передбачив додатковий захист своїх вимог до боржника шляхом вчинення забезпечення виконання зобов'язання. Ст. 546 Цивільного кодексу України визначає, що виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком, правом довірчої власності.

У правовідносинах неспроможності права забезпечених кредиторів виникають, як правило, із поруки та застави. Так, за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого зобов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (ст. 553 Цивільного кодексу України).

В силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, а також в інших випадках, встановлених законом, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави) (ст. 572 Цивільного кодексу України).

Отже, забезпечення вимог кредиторів відбувається у результаті того, що кредитор мав підстави сумніватись у належному виконанні зобов'язань боржником та домігся вжиття заходів забезпечення вимог кредиторів, у результаті чого у процедурі банкрутства виконання вимог забезпеченого кредитора є найбільш реальним. Як справедливо відзначає адвокат та арбітражний керуючий М. Буртовий, переважна частина забезпечених кредиторів – це банківські установи, що надали боржникам кредити під заставу рухомого майна або в іпотеку нерухомого майна. Або ж боржник виступив майновим поручителем за зобов'язаннями іншої особи [6].

Правовий статус згаданих кредиторів у справі про банкрутство є різним, але всіх їх об'єднує одна риса – у боржника перед кредиторами існує грошове зобов'язання. Порівнюючи правовий статус кредиторів у справі

про банкрутство, можна побачити, що забезпечені кредитори є найбільш захищеними, що впливає з наступного.

1) Забезпечений кредитор є стороною у справі нарівні з конкурсним кредитором та боржником. Участь у справі про банкрутство для забезпеченого кредитора – це ще один спосіб захисту його порушеного права, до якого забезпеченому кредитору доводиться вдаватися у випадку відкриття провадження у справі про банкрутство щодо його боржника. Л. Ніколенко відзначає, що необхідність у захисті виникає тільки за наявності правового спору, після спричинення шкоди правовим стосункам або реальної його загрози [7, с. 55]. Вступаючи у справу про банкрутство, забезпечений кредитор тим самим отримує широкий інструментарій процесуальних можливостей, які він може використати для захисту своїх прав. Забезпечений кредитор стає повноцінним учасником господарського процесу, а реалізація прав такого учасника, так само як і реалізація прав будь-якого учасника господарської справи загалом – відбувається під пильним контролем господарського суду. Адже, як зазначається у науковій літературі, учасники справи здійснюють відповідні процесуальні дії щодо доведення тих чи інших обставин (фактів) шляхом надання відповідних доказів, а суд їх повинен об'єктивно оцінити [8, с. 79].

2) Господарський суд може обмежити дію мораторію у виняткових випадках, якщо такий мораторій може спричинити втрату предмета застави забезпеченого кредитора.

3) Для забезпечених кредиторів не існує присікального строку для пред'явлення кредиторських вимог, оскільки розпорядник майна зобов'язаний окремо повідомити господарський суд про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за відсутності таких заяв – згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з відповідним державним реєстром (ч. 8 ст. 45 КУзПБ), натомість забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження

у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення.

4) Якщо забезпечений кредитор бажає стати конкурсним кредитором, то забезпечений кредитор може повністю або частково відмовитися від забезпечення. Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави, а залишок вимог вважається незабезпеченим. Така трансформація правового статусу кредитора з забезпеченого у конкурсного часто буває виправданою, адже, як вказує Б. Поляков, саме конкурсні кредитори є основними учасниками справи про банкрутство: формують представницькі органи (загальні збори, комітет кредиторів); беруть в них участь та опосередковано, через комітет кредиторів, «наймають» арбітражного керуючого та визначають долю боржника [9, с. 238].

5) Звіт арбітражного керуючого про нарахування і виплату грошової винагороди, здійснення та відшкодування витрат має бути схвалений зборами кредиторів (у справі про неплатоспроможність фізичної особи) чи комітетом кредиторів (у справі про банкрутство юридичної особи), а в частині витрат, що стосуються заставного майна, – забезпеченим кредитором.

6) План санації має бути схвалений забезпеченим кредитором. Заходи, що містяться у плані санації, є суто економічними і спрямовані на оздоровлення фінансової діяльності боржника та покращення економічних показників підприємства, тоді як заходи, спрямовані на створення сприятливих умов для відновлення платоспроможності боржника, застосовуються в поєднанні з реабілітаційними процедурами і лише в комплексі [10, с. 195]. При цьому якщо заходи, передбачені планом санації, видаються забезпеченому кредитором не вигідними для нього, такий план без згоди цього кредитора схвалений бути не може.

З цього приводу Д. Тиліпський та А. Іванів вказують: «Якщо конкурсні кредитори приймають план санації чи укладають мирову угоду, при накладенні вето забезпеченим кредитором конкурсні кредитори мають право

викупити право вимоги такого заставного кредитора згідно з Реєстром вимог кредиторів. Однак, якщо раніше кредитори повинні були викупити розмір вимог забезпеченого кредитора, який дорівнював договірній вартості предмета застави, то наразі викупу підлягає вся заборгованість, хоча дійсна вартість заставного майна може бути в десятки разів меншою. Наразі ні закон, ні судова практика не визначають коректного порядку дій у такій ситуації» [11].

7) Погашення вимог забезпечених кредиторів за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення, здійснюється позачергово.

8) Якщо майно боржника, що є предметом забезпечення, не продано на повторному аукціоні, кредитор, вимоги якого воно забезпечує, має право протягом 20 днів з дня закінчення цього аукціону вимагати в арбітражного керуючого продажу йому непроданого майна.

Не дивлячись на значну кількість пілг для забезпечених кредиторів, КУЗПБ містить певні обмеження для таких кредиторів, зокрема.

1) Додаткова винагорода не сплачується арбітражному керуючому у разі, якщо вимоги забезпеченого кредитора погашаються у зв'язку з продажем такому кредитору майна, що забезпечує його вимоги (у такому випадку арбітражний керуючий не зацікавлений у реалізації заставного майна за найвищу ціну, як правило, вартість реалізації заставного майна нижче за заставну вартість).

2) Учасниками зборів кредиторів боржника з правом вирішального голосу є конкурсні кредитори, визнані господарським судом у попередньому засіданні та внесені розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів, а кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника можуть брати участь у зборах кредиторів боржника лише із правом дорадчого голосу.

Важливим і чи не ключовим етапом справи про банкрутство є реалізація майна банкрута у ліквідаційній процедурі. Остання, на думку А. Бутирського, викликає багато питань, що обумовлено, з одного боку, складністю і одночасно недосконалістю законодавства про

банкрутство, а з іншого – намаганням певних осіб (кредиторів, банкрута, учасників банкрута тощо) оскаржити результати аукціону з продажу майна хоч з якихось підстав, поставивши під сумнів, таким чином, правомірність набуття майна покупцем на аукціоні. [12, с. 78]. У процедурі ліквідації немає фінансового оздоровлення – тут уже реалізується майно боржника [13, с. 51].

Процедура реалізації майна банкрута, яке є предметом забезпечення, також має свої особливості і є предметом детального регулювання КУЗПБ. Це зумовлене тим, що всі сторони у справі про банкрутство (конкурсні та забезпечені кредитори, боржник) мають власні інтереси і подекуди нехтують інтересами інших учасників справи. З метою подолання можливих зловживань у процедурі банкрутства при реалізації заставного майна, законодавець передбачив, що арбітражний керуючий зобов'язаний направити умови продажу забезпеченому кредитору. У свою чергу, забезпечений кредитор може прийняти рішення про:

надання згоди на продаж майна на запропонованих умовах;

надання згоди на продаж майна, змінивши умови продажу;

відмову в наданні згоди на продаж майна з обґрунтуванням причин.

У разі якщо забезпечений кредитор прийняв рішення про відмову в наданні згоди на продаж майна або не прийняв жодного рішення на засіданні комітету кредиторів чи протягом 20 днів з дня, коли забезпечений кредитор одержав чи мав одержати умови продажу, або якщо арбітражний керуючий не згоден з прийнятим забезпеченим кредитором рішенням, арбітражний керуючий зобов'язаний звернутися до суду. У такому разі умови аукціону визначаються судом.

Висновки. Отже, забезпечені кредитори є найбільш захищеною категорією кредиторів у справі про банкрутство. Вступаючи у справу про банкрутство, забезпечений кредитор тим самим отримує широкий інструментарій процесуальних можливостей, які він може використати для захисту своїх прав. Разом з тим, не дивлячись на значну кількість пілґ для забезпечених кредиторів, КУЗПБ містить певні обмеження для таких кредиторів.

Література

1. Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 280 с.
2. Бутирська І. А. Правове становище боржника у справі про банкрутство. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 682. С. 66–70.
3. Поляков Б. Удосконалення правового статусу арбітражного керуючого у процедурі неплатоспроможності фізичних осіб. *Матеріали круглого столу на тему «Особливості провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб» (Львів, 25 жовтня 2024 року)*. Київ, 2024. С. 36–41.
4. Поліщук Р. М. Особливості правового статусу кредиторів та їх представницьких органів у справах про банкрутство товариств з обмеженою відповідальністю. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 352–359.
5. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
6. Буртовий М. «Магічні» 170 днів забезпечених кредиторів. *Юридична газета online*. 08 грудня 2021 р. № 23. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/magichni-170-dniv-zabezpechenih-kreditoriv.html> (дата звернення: 12.11.2024).
7. Ніколенко Л. М. Зміст захисту в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 7 (163). С. 63–66.
8. Ніколенко Л. М. Особливості звільнення від доказування у господарському судочинстві. *Історико-правовий часопис*. 2023. № 1. С. 77–82.
9. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. 560 с.
10. Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 190–196.

11. Тиліпський Д., Іванів А. Забезпечений та конкурсний кредитор: гра позицій. *Юридична газета online*. 25 лютого 2019 р. № 9. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/zabezpecheniy-ta-konkursniy-kreditor-gra-poziciy.html> (дата звернення: 12.11.2024).
12. Бутирський А. А. Проблемні питання реалізації майна банкрута у ліквідаційній процедурі. *Економіка та право*. 2019. № 2. С. 78–83.
13. Рубан О. О. Окремі аспекти захисту прав кредиторів під час процедури банкрутства. *Прийкарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 2. С. 49–52.

References

1. Khomko, L.V., & Yanovytska, A.V. (2022). *Pravove rehuliuвання bankrutstva [Legal regulation of bankruptcy]* : navchalnyi posibnyk. Lviv : Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. 280 s. [in Ukrainian].
2. Butyrskaya, I.A. (2013). Pravove stanovyshe borzhnyka u spravi pro bankrutstvo [Legal position of the debtor in a bankruptcy case]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu im. Yu. Fedkovycha. Seriya «Pravoznavstvo»*. Vyp. 682. S. 66–70 [in Ukrainian].
3. Poliakov, B. (2024). Udoskonalennia pravovoho statusu arbitrazhnoho keruiuchoho u protseduri neplatospromozhnosti fizychnykh osib [Improving the legal status of the arbitration manager in the insolvency procedure of individuals]. *Materialy kruhloho stolu na temu «Osoblyvosti provadzhennia u spravakh pro neplatospromozhnist fizychnykh osib» (Lviv, 25 zhovtnia 2024 roku)*. Kyiv. S. 36–41 [in Ukrainian].
4. Polishchuk, R. M. (2024) Osoblyvosti pravovoho statusu kredytoriv ta yikh predstavnytskykh orhaniv u spravakh pro bankrutstvo tovarystv z obmezhenoiu vidpovidalnistiu [Peculiarities of the legal status of creditors and their representative bodies in cases of bankruptcy of limited liability companies]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya «Pravo»*. Vyp. 83. Ch. 1. S. 352–359 [in Ukrainian].
5. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva (2019) [Code of Ukraine on bankruptcy procedures] : Zakon Ukrainy vid 18 zhovtnia 2018 roku № 2597-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 19. St. 74 [in Ukrainian].
6. Burtovyi, M. (2021). «Mahichni» 170 dniv zabezpechenykh kredytoriv ["Magic" 170 days of secured creditors]. *Yurydychna hazeta online*. 08 hrudnia 2021 r. № 23. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/magichni-170-dniv-zabezpechenih-kredytoriv.html> (data zvernennia: 12.11.2024) [in Ukrainian].
7. Nikolenko, L.M. (2009). Zmist zakhystu v hospodarskomu sudochynstvi [The content of protection in commercial litigation]. *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2009. № 7 (163). S. 63–66 [in Ukrainian].
8. Nikolenko, L.M. (2023). Osoblyvosti zvilnennia vid dokazuvannia u hospodarskomu sudochynstvi [Features of exemption from proof in commercial litigation]. *Istoryko-pravovyi chasopys*. 2023. № 1. S. 77–82 [in Ukrainian].
9. Poliakov, B.M. (2011). Pravo nespromozhnosti (bankrutstva) v Ukraini [Insolvency (bankruptcy) law in Ukraine] : pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. K. : In Yure, 2011. 560 s. [in Ukrainian].
10. Butyrskiy, A.A. (2006). Pravova pryroda zasobiv vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka [The legal nature of means of restoring the debtor's solvency]. *Visnyk hospodarskoho sudochynstva*. № 3. S. 190–196 [in Ukrainian].
11. Tylypskyi, D., & Ivaniv, A. (2019). Zabezpechenyi ta konkursnyi kredytor: hra pozytsii [Secured and competitive creditor: a game of positions]. *Yurydychna hazeta online*. 25 liutoho 2019 r. № 9. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/zabezpecheniy-ta-konkursniy-kreditor-gra-poziciy.html> (data zvernennia: 12.11.2024) [in Ukrainian].
12. Butyrskiy, A.A. (2019). Problemni pytannia realizatsii maina bankruta u likvidatsiinii protseduri [Problematic issues of the sale of bankrupt property in the liquidation procedure]. *Ekonomika ta pravo*. № 2. S. 78–83 [in Ukrainian].
13. Ruban, O.O. (2021). Okremi aspekty zakhystu prav kredytoriv pid chas protsedury bankrutstva [Certain aspects of protecting creditors' rights during bankruptcy proceedings]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 2. S. 49–52 [in Ukrainian].